

Dil Biriminin Aracısız Gösterge ve Saymaca Gösterge Katmanlarından Eğretilmeli Katmana Ulaşması

Deniz DEMİRYAKAN*

Makale Bilgisi	ÖZET
Makalenin Geliş Tarihi: 03.6.2020	Dil biriminin çok katmanlı duruma gelmesi birdenbire olmaz. Bu değişim aşama aşama olur ve söz konusu dil birimi başlangıçtaki anlamından süreç içinde uzaklaşır. Bu uzaklaşma, dil biriminin başlangıçtaki anlamıyla ilişkisinin bulanıklaşmasına neden olur. Dili konuşanlar, eğretilmeli katmanda kullandığı yeni dil biriminin hep o katmanda olduğu algısına kapılır. Oysa dilin bu birimleri, süreç içinde farklı yer ve zamanlarda birçok etken ile birlikte anlam yapılarında, anlam alanlarında bazı değişikliklere uğramışlardır. Değişiklikler de dil birimlerinin eğretilmeli katmana ulaşmasını sağlamıştır. Tüm bu karmaşık sürece odaklanan bu çalışmada da <i>güzel, kötü, özle-, sev-, üzü-, öfke, öfkelen-, kıskan-, saygı, düşman, korku, ikirciklenme, ad, barış, savaş, utan-, bil-, uğur, dalaş-, didiş-</i> sözcüklerinden hareketle dil birimlerinin gerçek anlamlı kullanımları, anlam ve ses-biçim gibi iki eklemli, yani iki katmanlı iken; bu birimlerinin eğretilmeli anlamlarıyla kullanımlarına eşlik eden süreci ve her sözün ilkesel olarak aracısız gösterge katmanından başlama zorunluluğu, gerekli görülen yerlerde başka dillerle de ilişkiler kurularak açıklandı.
Makalenin Kabul Tarihi: 25.6.2020	

Anahtar Kelimeler: Tek-Çift ve Çok Katmanlılık, Anlam Alanı ve İlişkisi, Gösterge, Dil Biriminin Soyutluğa Evrimi, Gösterge Değeri

Language Unit's Move to Metaphoric Layer From The Layers of Iconic Sign and Symbolic Sign

ABSTRACT

Language unit does not come to a multilayer position all at once. This change comes into being step by step and the said language moves away from its initial meaning in the course of time. This moving away results in that the language unit's relationship with its initial meaning becomes foggy. The people speaking that language get the perception that the new language unit they use in metaphoric layer has been in that layer from the beginning. However, these units of the language have undergone some changes in terms of meaning structure and meaning scope in different places and times in the course of time with the effects of many factors. As a result, these changes have caused language units to reach the metaphoric layer. This study focusing on this complex process, starting from the words *güzel* (beautiful), *kötü* (bad), *özle-* (miss), *üzül- üzü-* (worry), *öfke* (anger), *öfkelen* (become angry), *kıskan* (envy), *saygı* (respect), *düşman* (enemy), *korku* (fear), *ikirciklenme* (vacillation), *ad* (name), *barış* (peace), *savaş* (war), *utan-* (be ashamed), *bil-* (know), *uğur* (luck), *dalaş-* (stir about), *didiş-* (fall out), explains that the use of language units in the literal sense have two joints as meaning and voice-form, or two layers. Additionally, this study explains the process accompanying the use of these units with metaphoric meanings and the necessity of that every word, principally, has to start from iconic sign, establishing relations with other languages if it is necessary.

Keyword: Single-Twosome and Multi Layer, Meaning Scope and Relation, Sign, Evolution of Linguistics to Abstraction, Jointedness

* Bilim uzmanı, MEB İstanbul Şair Erdem Bayazıt Ortaokulu Türkçe Öğretmeni, demiryakan@hotmail.com, Türkiye.

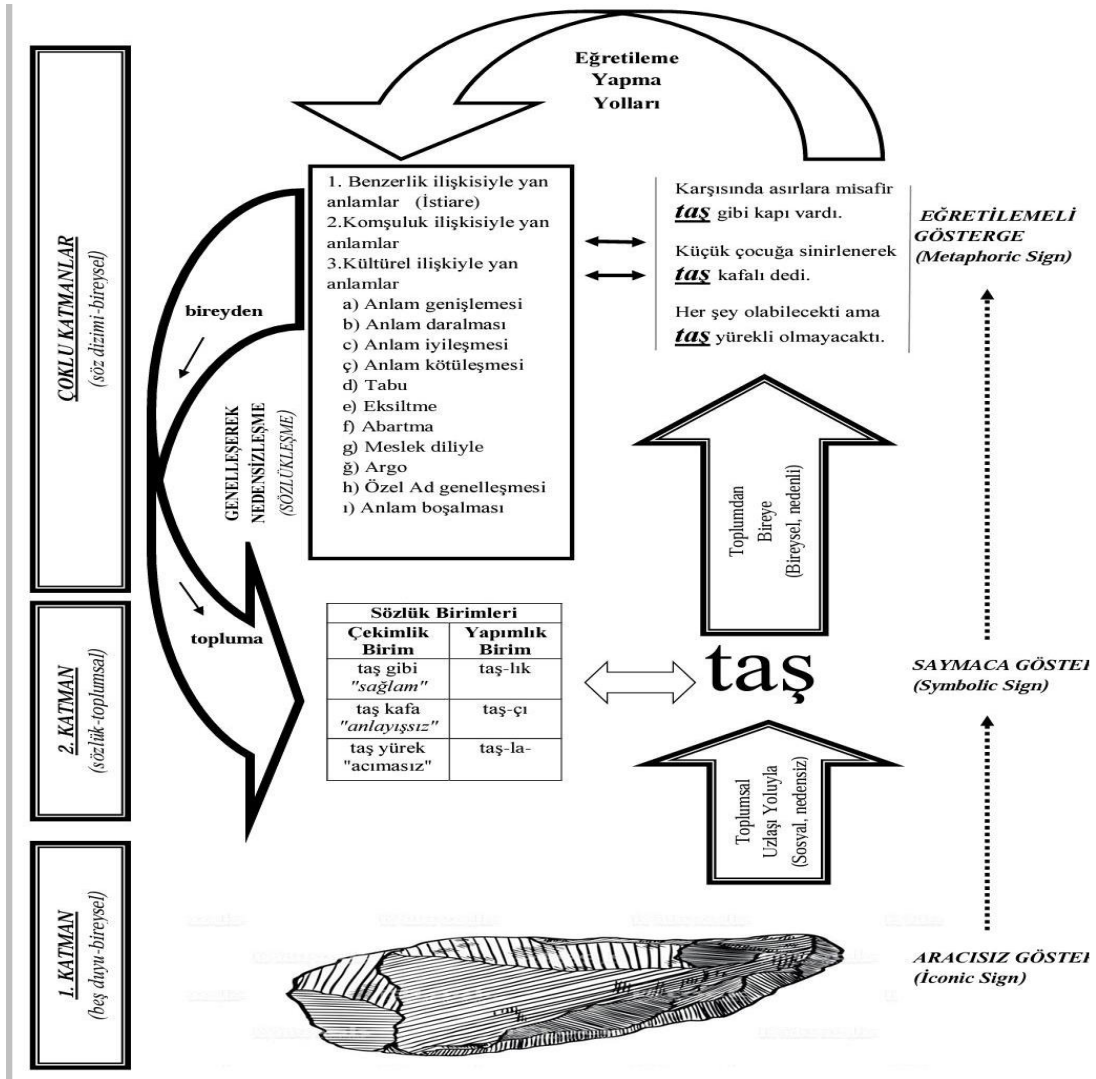
GİRİŞ

Dil birimlerinin, dillerin sosyal uzlaşılara dayalı saymaca (symbolic) ve eğretilmeli (metaphoric), iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer (semiotic value) değişimine anlam değişmesi denir. Dil birimlerinin gösterge değerlerinde bir dizi değişimler olur; yer aldıkları ortamlarda farklılıklar görülür. Bu da bize sözlerin anlamlarının sabit noktalar değil, değişken alanlar halinde olduğunu öğretir. Bu canlı, hareketli ve değişken alanlar, kendi içlerinde bölünmeler, komşu sözlerin anlam alanlarını kısmen veya tamamen içine almalar gibi özellikler gösterirler (Karaağaç, 2013:124).

Sözler veya dil birimleri; aracsız gösterge katmanıyla algılanır, saymaca gösterge katmanıyla o dili konuşanlarca tanımlanarak üzerinde uzlaşılır, eğretilmeli katmanla birlikte de bireyselleştirilir. Dil, canlı bir varlık olduğundan bu süreç durmaksızın devam eder: Benzerlik, komşuluk ve kültürel ilişkilerle eğretilmeli katmana ulaşan sözler çekimlik ve yapımlık birimlerle bu kez de sözlük birimi haline gelerek bireysel kullanımdan toplumsal kullanıma doğru düşey bir yol izler. Doğası gereği karmaşık bir yapıya sahip olan bu süreci(süreçleri) aşağıdaki tabloyla somutlaştırmak mümkündür:

Tablo 1.

Çok katmanlılık (Karaağaç, 2013: 251)

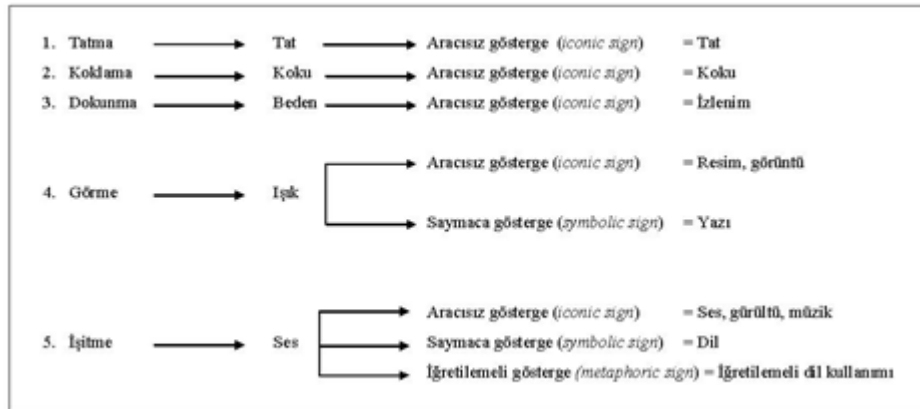


Tabloya bakıldığında birinci katmana karşılık gelen *aracısız gösterge*; gerçeklik göstergesidir. Gösterdikleri varlık veya bilginin kendisini veya görüntüsünü yansıtan göstergelerdir. Görüntüsel gösterge, belirttiği şeyi doğrudan doğruya temsil eder, canlandırır. Gerek gerçek dünyada var olan gerekse kurgu dünyasında yaratılan resim, maket, harita, plan, fotoğraf, müzik, nota gibi, iletilmek istenen bilginin kendisi olan göstergelerdir. Bu sözlü olmayan iletişim, yalnızca birinci eklemliliğe sahip, tek katmanlı göstergeler kullanılmaktadır; çünkü, burada, göstergeyi oluşturan gösteren ile gösterilen aynı varlıktır (Karaağaç, 2013:9-10).

Tablonun örneğindeki görselin algılanması için 'taş' adının bilinmesine gerek yoktur. Görme ve dokunma duygusunu kullanmak bu görsel özelinde yeterli olacaktır. Aracısız gösterge duyu organları aracılığıyla nesnenin ve durumların algılanmasını sağlar:

Tablo 2.

Beş duyu organı- aracısız gösterge ilişkisi (Karaağaç, 2013: 10)



İkinci katmandaki *saymaca gösterge*; uzlaşmalık bir göstergedir. Bu tür göstergeler, gösteren ile gösterilen arasında, nedensiz, fakat toplumsal uzlaşmaya dayalı saymaca, yani sembolik bir ilişkinin olduğu göstergelerdir. Dillerin sözlük birimleri, böyle, nedensiz göstergelerdir; gösteren ile gösterilen arasında hiçbir gerçek ve doğal ilişki yoktur; gösteren-gösterilen ilişkisi, yapay, uzlaşmaya dayalı, saymaca bir ilişkidir. Saymaca gösterge ise, yorumlayan olmasaydı kendisini gösterge yapan özelliği yitirecek olan göstergedir. Bir başka deyişle, saymaca ve nedensiz gösterge, insanlar arasındaki bir uzlaşmaya dayanan göstergedir (Karaağaç, 2013:10).

Ne bizim algıladığımız taş ile ne de /t/, /a/, /ş/ seslerinin 'taş' adıyla bir ilgisi yoktur. Bu ilgi yukarıda anlatıldığı üzere nedensizdir ve toplumsal bir kabul ile oluşmuştur. Bu aşamada; örnekteki görsel, iki katmanlı bir yapıya sahiptir: Doğası gereği gerçekliği ve toplumsal kabul gereği saymaca adı.

Soyut ve karmaşık bir yapıya sahip olan çoklu katmandaki eğretilemeli gösterge, çağrışımlık bir göstergedir.

Bir varlığa nedensiz olarak ad olmuş bir dil birimini, benzerlik, neden-sonuç, parça-bütün, teklik-çokluk ilişkisiyle veya herhangi bir kültürel ilişkiyle, bir başka varlığa işaret etmek için kullanan göstergelerdir. Varlık ile benzerlik, neden, sonuç, eşitlik, parçalık, bütünlük vb. gibi herhangi bir türden ilişkisi olan, nedenli olan göstergelerdir. Yani belirti, iki öge arasındaki gerçek bir çağrışıma dayanır. Burada gösterenin gösterilen ile çağrışıma dayalı, nedenli bir ilişkisi söz konusudur. Bu göstergeler, dil kullanımı veya söz dizimi kaynaklı oldukları için, göstereni ile gösterileni, nedenli bir ilişki içindedirler. Böylece çift eklemli, yani iki katmanlı olan dil göstergeleri, üç veya çok eklemli hale gelirler; çünkü dil göstergelerinin, çift eklemli nedensiz gerçek anlamları yanında, üçüncü bir eklem, üçüncü bir katman olarak nedenli eğretilemeli anlamları ortaya çıkmıştır (Karaağaç, 2013:10).






Toplumsal uzlaşma yoluyla nedensiz bir biçimde oluşturulan 'taş' adı bu kez nedenli olarak birinci ve ikinci katmanın aksine yeni veya değişmiş bir anlam ilişkisiyle kullanılacaktır.

Burada bahsedilen anlam ilişkisi oluşturan dil kullanımı, bütün dillerde iki biçimde gerçekleştirilir: ad+ad veya ad+eylem. Yan yana getirilen ad ile ad veya ad ile eylem arasındaki ilişki, gerçek dünyada bulunmayan saymaca bir ilişki ise, zaten kendileri de saymaca olan bu ikili unsur arasında yeni bir alt katmana geçilmiş olur, daha alt bir anlama doğru yeni anlam dalları gelişmeye başlar. İşte buna eğretileme diyoruz. (Karaağaç, 2013:11).

Örneklere geçmeden önce yazının başında verilen çok katmanlılık tablosunun ve bu tablodaki bilgilerle ilgili açıklamaların daha iyi anlaşılması, şimdinin eğretilemeli göstergesinin Türkçede olduğu gibi hemen hemen tüm dillerde de somut süreçlerden geçmesi zorunluluğunun daha iyi kavranılabilmesi için aşağıdaki tabloda katmanlar arası geçiş (ve de ilişki) dikkatle incelenmelidir.

Tablo 3.

Katmanlar arası geçiş-anlam değişimi

	1.Katman (Aracısız Gösterge)	2. Katman (Saymaca Gösterge)	Çoklu Katmanlar (Eğretilemeli Gösterge)
Ar. keder	 (Toz Görseli)	كدر k.e.d.e.r "toz"	كدر keder "bunalma, sıkıntı"
Ar. ğubār	 (Toz Görseli)	بارغ ğ.u.b.ā.r "toz"	بارغ iğbirar "sıkıntı, gücenme"
ET pus~buğ	 (Toz Görseli)	p.u.s "sis ,duman"	bunalma "sıkıntı, dert"
İng. trouble	 (Bulut Görseli)	t.r.o.u.b.l.e "bulut, sis"< Lat. turbidus	trouble "sorun, sıkıntı"
Fa. dert< (ET tor~toz; bkz. tortu "kalıntı, birikme")	 (Toz Görseli)	درد d.e.r.t "ET toz~tor'dan"	درد dert "keder, hastalık"

Dünyanın farklı yerlerinde başka dilleri konuşan bireyler üzüntü veren ve olumsuzluk yaratan bir durumu *toz* ve *duman* ile ilişkilendirmişler. Başlangıçta somut olan algılayış sonrasında soyut ve bireysel bir algılayışa dönüşmüştür. Bu ve buna benzer birçok durum hemen her dil biriminde görülebilir. Yazının bundan sonraki bölümünde Türkiye Türkçesinden seçilmiş bazı sözcüklerin aracısız gösterge katmanından eğretilemeli gösterge katmanına hangi anlam alanı ve ilişkisiyle ulaştığına dair örnekler verilecektir.

güzel:

Türkçe Sözlük'te "1.Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; 2.İyi, hoş; 3.Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran; 4.Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran; 5.Görgü kurallarına uygun olan; 6.Sakin, hoş (hava); 7.Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı; 8.Pek iyi, doğru; 9.Güzel kız veya kadın; 10.Güzellik kraliçesi; 11.Hoşa giden, beğenilen, iyi, doğru bir biçimde; 12.Adamakıllı,

şiddetli”(TS)²⁵şekilde anlamlandırılan *güzel* sözcüğü ET *kör-* “gör-” eylemi ile ilgilidir. *kör-* eyleminin EDPT’deki sözcük yuvasına²⁶ bakıldığında bu ilişki açıkça görülecektir:

kör- “görmek; görmek, başından geçmek, denemek, tecrübe etmek”; *körtgür-* “göstermek”; *körüğ* “gözcü, casus”; *körgü* “görmek, görme işi”; *körgit-* “göstermek”; *körüklüg* “görünen, görünebilen”; *körüğse-* “görmek istemek”; *körül-* “görülme”; *körüm* “örüm, görme işi; kehanet”; *körümçi* “kahin”; *körümlüg* “kehanetli”; *körünç, közünc* “görünü; seyirci”; *körünçle-* “göstermek, sergilemek”; *körün-* “görünmek”; *körünçlük* “gösterme aleti” *köründür-* “görünmesini sağlamak”; *körse-, körüğse-* “görmek istemek”; *körüş* “görüş, bakış; karşılaşma”; *körüş-* “birbirini görmek, karşılaşmak”; *körk* “*(görünen, görüntü, şekil)> görmeğe değer, güzellik”; *körklüg* “güzel”; *körklüglük* “güzellik”; *körksüzlük* “çirkinlik”; *körksüz* “çirkin”; *körkle* “güzel”; *körtle* “güzel”; *körkdeş* “aynı görüntülü, şekilleri aynı olan, biçimdeş”; *körked-* “güzelleşmek”; *körkle-* “güzelleşmek”(Demiryakan, 132:2019).

güzel sözcüğünün birinci katmandaki görme duyusuyla ilgili olduğu görülmektedir. Benzer bir duruma İng. *beauty+ful* “güzel”< Fr. *beauté* “güzel” < Lat. *bellitatem* “duyulara hitap etme durumu”(SEDME); Ar. *cemal* “yüz güzelliği”(TS) örneklerinde de rastlanmaktadır.

kötü:

Türkçe Sözlük’te “1.İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena, iyi karşıtı; 2.Zararlı, tehlikeli; 3.Korku, endişe veren; 4. Kaba ve kırıcı; 5. Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan. 6.Aşırı, çok” biçiminde anlamlandırılan *kötü* sözcüğüyle ilgili Gülensoy, ET *köt* “göt” ile ilgili olmadığını söyleyerek Nişanyan’ı eleştirmiştir (Gülensoy, 2007:561). ET *köt* “arka, oturma organı”~ ET *kıç* “kuyruk sokumu bölgesi, kaba et, kaba but, popo, makat” ile Ar. *dubr* “arka taraf, kıç, kuyruk” sözcüğünden türeyen Fa. *mandbūr* “müflis, talihi ters dönmüş, perişan” arasındaki ilişki sözcüğün ET *köt* “göt” ile ilgili olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamdaki önemli bir kullanım ise İng. *bad* “kötü”< İng. *bædliŋ* “(aşağılama)kadını adam, feminen”(SEDME) ile ET *kötle-* “götünden yapmak” ET *kötlet-* “götünden yaptırmak”(EDPT) arasındaki ilişkidir. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde *kötü* sözcüğünün *köt* “göt” ile ilgili olduğu görülecektir.

özle-:

Türkçe Sözlük’te “Bir kimseyi, bir yeri veya bir şeyi görmeyi, ona kavuşmayı istemek, göreceği gelmek”(TS) biçiminde anlamlandırılan *özle-* eylemi ET *öd* “zaman, devir, mevsim” ile ilişkili olup *öd* sözcüğünün sözcük yuvası şu biçimdedir: *öd* “zaman, devir, mevsim”; *ödki* “zamanlık; zamana ait”; *ödle-* “zamanlak, özlemek”; *ödleg* “zaman”; *ödleg* “öğle, öğleyin”; *ödsüz* “zamansız”; *ödüş* “devir, süre”; *ötlüm*

²⁵ Bu ve tüm kısaltmalar için yazının sonuna bakınız.

²⁶ ‘Sözcük yuvası’ terimi, “Clauson’un An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish’in Sözcük Yuvaları” adlı tezde çalışılmış olup tezin ön sözünde şu açıklamalar yapılmıştır: Türkçenin etimolojisi üzerine Türkiye’de ve yurt dışında pek çok çalışma yapılmış olup bunlardan en önemlisi Türk dilinin XIII. yüzyıla kadar olan söz varlığını inceleyen Sir Gerard CLAUSON’un An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish adlı eseridir. XIII. yüzyıl öncesinin Türkçe söz varlığıyla yaklaşık 9250 madde başından oluşan Clauson’un An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish adlı etimoloji sözlüğü alışılagelmiş sözlük anlayışının oldukça dışındadır: Alfabetik sırayla oluşturulmayan sözlük, önce sesli harfler sonra sessiz harfler şeklinde sıralanmış olup bu sessiz harflerden bazıları (ötümlü-ötümsüz karşıtlığı bulunanlar; b/p, d/d̄, d/t, k/g, k̄/ḡ/h̄) sözlükte tekrardan ve çoklu girişlerden kaçınmak için aynı sesmiş gibi düşünülmüştür. Benzer bir dizgi o/ö/u/ü; ı/i; e/é/a ünlü sesleri için de yapılmıştır. Tüm bunlar, sözlüğün verimli biçimde kullanılmasını zorlaştırmış ve An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish’in Sözcük Yuvaları adlı çalışmamızın da çıkış noktası olmuştur. Çalışmamızın amacı ilgili sözlüğü tarayarak tespit edilen sözcükleri listelemek, listelenen her bir sözcüğün anlamlarını vermek ve en önemlisi; 9250 madde başını tarayarak ulaştığımız yaklaşık 7600 sözcüğü kendileriyle ilişkili olan aile sözcükleriyle bir yuvaya yerleştirmek suretiyle sözlüğün derin yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Böylece 9250 madde başını tarayarak ulaştığımız 7600 sözcük, Clauson’un önce sesli sonra sessiz harflere göre dizdiği sırayla, yaklaşık 1800 sözcük yuvasında daha işlevsel bir kullanım alanına sahip olacaktır.

“devamlı”(Demiryakan, 38:2019). Sözcük yuvasında görüldüğü üzere zaman vurgusu *özle-* eyleminin anlam alanına etki etmiştir. Kişiyi veya nesneye, birlikte zaman geçirememiş olmaktan ötürü ihtiyaç duymak *özle-* eylemini çoklu katmana taşımıştır. Bu bağlamdan hareketle Ar. *hasret* “yokluk, yoksunluk”, yine aynı kökten Ar. *hasar* “kayıp, zarar”; İng. *miss* “özle-”< Eİng. *miss* “yokluk, kayıp, kaybedilen veya ulaşılamayan bir şeyden ötürü pişmanlık”(SEDME) gibi örnekler *özle-* eyleminin çoklu katmandaki anlam alanının diğer dillerle benzer biçimde kurulduğunu göstermektedir.

sev-:

Türkçe Sözlük'te “1.Sevgi ve bağlılık duymak; 2.Birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek; 3.Çok hoşlanmak; 4.Okşamak; 5.Yerini, şartlarını uygun bulmak”(TS) biçimde anlamlandırılan *sev-* eylemi ET *seb-* “sev-”(EDPT) ~ ET *öp/op-* “öpmek, yudumlamak, içine çekmek”(EDPT) ~ ET *sömür-/sorum-/simir-/semür-* “dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek”(EDPT,TS) dal kökleriyle ilgilidir. Yine aynı biçiminde ET *somur>sogur>sor* “emmek”(EDPT) Eylemin, çoklu katmana geçmeden önce birinci katmanda tatma, koklama ve dokunma duygusuyla ilgili olduğu örnekler çerçevesinde görülmektedir.

üzül-:

Türkçe Sözlük'te “1.Üzme işine konu olmak; 2.Üzüntü duymak, kaygılanmak”(TS) biçiminde anlamlandırılan *üzül-* eylemi ET *üz-* “yırtmak, koparmak, parçalamak”(EDPT) köküyle ilişkilidir. Bu kökün sözcük yuvası şu şekildedir: *üz-* “yırtmak, koparmak parçalamak”; *üzlün-* “kopmak”; *üzlünçü* “bitiş, son; bitirici”; *üzlünçülük* “sonlu; sona erdirici”; *üzlüş-* “birbirinden ayrılmak, dağılmak”; *üzmele-* “çekiştirmek”; *üzse-* “yırtmak istemek, koparmak istemek”; *üztür-* “yırttırmak, kopartmak, parçalamak” *üzük* “kopmuş, kırılmış, yırtık”; *üzüklük* “ayrılık; ara, duraklama”; *üzüksüz* “devamlı, aralıksız”; *üzül-* “yırtılmak, parçalanmak”; *üzüm* “yırtma hareketi, kopartma hareketi”; *üzüş-* “birbirini koparmak, birbirini parçalamak”(Demiryakan, 52:2019). Yine aynı biçimde ET *küçen-* “güç harcamak, çabalamak”(EDPT), TT *gücen-* “birinin beklenilmeyen bir davranışı veya sözü karşısında kırgınlık duymak, kırılmak”(TS); ET *ınçu-/yınçu-* “zayıflamak, güçsüzleşmek”, ET *yınçur-* “incinmek”(EDPT), *incin-* “1.çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerle vücudun bir yeri ağrı verir duruma gelmek, 2.birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak”(TS) Tüm bu örnekler bir arada düşünüldüğünde *üzül-* eyleminin şimdiki anlam alanına kırmak, kesmek, parçalamak, ezmek vd. durumlarından ulaşıldığı görülmektedir.

öfke, öfkelen-:

Türkçe Sözlük'te, “Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap” biçiminde anlamlandırılan *öfke* sözcüğü ile “Öfkeli duruma düşmek, kızmak, hiddetlenmek”(TS) biçiminde anlamlandırılan *öfkelen-* eylemi ET *öp/op-* “öpmek, yudumlamak, içine çekmek”(EDPT) ~ ET *seb-* “sevmek”(EDPT) ~ ET *sömür-/sorum-/simir-/semür-* “dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek”(EDPT,TS) dal kökleriyle ilgilidir. *öp-* eyleminin sözcük yuvası şu şekildedir: *öp-* “öpmek”; *öpke* “1.akciğer; 2.öfke”; *öpkeçi* “kızgın, öfkeli” *öpkele-* “1.akciğerine vurmak; 2.öfkelenmek”; *öpkelig* “öfkeli, kızgın”(Demiryakan, 132:2019)

Öfke ve ciğer arasındaki ilişki anlamsız gibi gözükse de öfkelenen kişinin, tansiyonun yükselmesi, kalp ritminin artması, solunumunun aniden hızlanması, üst üste nefes alıp vermesi o dilin konuşan tarafından gözlemlenerek –özellikle nefes alışverişinin hızlanması- ciğer ile öfke arasında ilişki kurulmasına aracı olmuştur. Yine TT'de yaygın olarak kullanılan *kan beynine sıçra-* “çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirmek”(TS) deyimini de aynı anlam ilişkisiyle kurulmuştur: Sinirlendiğinde normalden çok fazla nefes alıp verildiğinden beyne, olması gerekenden daha fazla kan akışı olur ve bunun sonucunda bilinç bulanıklaşır. Tüm bu bilgiler bütün olarak düşünüldüğünde *öfke ve öfkelen-* sözcüklerine insan bedeninde yaşanan sürecin gözlemlenmesiyle ulaşıldığını söylemek mümkündür.

kıskan-:

Türkçe Sözlük'te "1.Sevgide veya kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına, üstün durumda görünmesine dayanamamak; 2.Herhangi bir bakımdan kendinden üstün gördüğü birinin bu üstünlüğünden acı duymak, güzülemek, hasetlenmek, haset etmek; 3.Esirgemek, çok görmek; 4 Bir şeye, en küçük saygısızlık gösterilmesine bile dayanamamak; 5.(mecaz)Yerinde olmayı istemek, imrenmek"(TS) biçiminde verilen *kıskan-* eylemi ET *kısgan-*; *kısırkan-*; *kısırgan-*; *kısın*; <*kıs-* "kısmak, kıskanmak" ve *kız* "kıt, nadir, değerli paralı, az"(EDPT) sözcükleriyle ilişkili olup bunların sözcük yuvaları aşağıdaki gibidir: *kıs-* "sıkmak, sıkıştırmak, ezmek"; *kıstur-* "kıstırmak, sıkıştırmak, ezdirmek"; *kısıg* "kısılmış, sıkıştırılmış"; *kısga* "kısa"; *kısgaç* "kısaç, kerpeten"; *kısgak* "*kısa; adi, aşağılık; cimri"; krş. *kısgan-/ kısırkan-/kısırgan-/ kısgan-/ kısın(<kıs-)* "kıskanmak, yedirmekten çekinmek"; *kısruş-* (<*kısur-*) "kısmakta yardım etmek"; *kısur-* "kısaltmak"(Demiryakan, 135:2019) *kız* "kıt, nadir; değerli, pahalı; (*kız~kıt~kısgak~az*)"; *kızrak* "daha kıt, daha az" *kızu-* " pahalılaşmak, fiyatı yükselmek"; *kızlan-* "pahalı bulmak"(Demiryakan, 146:2019).

kıskan- eyleminin anlam alanının özellikle kıstırmak, sıkıştırmak vd. çerçevesinde kurulduğu eylemin sözcük yuvasında görülmektedir. Bu duruma ek olarak azlık ve değerlilik, eylemin anlam alanında – belki de az olan şeyin değerli oluşu düşüncesiyle- başka bir katman oluşturmuştur. TS'den aldığımız açıklamadaki *günü+le-< ET küñ(i)* "dişi köle, cariye; kul, köle"+le "1.kuma, cariye; 2.kıskanmak, çekememek, haset"(EDPT, TS) 'saklanan-gizlenen kadın' vurgusu açısından önemlidir: Ar. *harām* "1.din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı; 2. yasak"(TS), *hareme*(1) "saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm, selamlık karşıtı"(TS), *maḥrem*(1-2) "1.yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen (kimse); 2.başkalarına söylenmeyen, gizli"(TS); İng. *jealous* "kıskanmak"< Lat. *jalousie* "şerit perde"(SEDME) Tüm bu örnekler bir arada düşünüldüğünde *kıskan-* eyleminin çoklu katmana ulaşma sürecinin kısmak, bastırmak, gizlemek ve perdelemek gibi durumlardan doğduğu anlaşılmaktadır.

düşman:

Türkçe Sözlük'te "1.Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist, dost karşıtı; 2.Birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları; 3.Aralarında birbirleriyle çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar; 4.Bir şeyin yaşamasına, barınmasına engel olan (güç, tutum vb.); 5.(mecaz) Bir şeyi büyük ölçüde kullanıp tüketen kimse; 6.(mecaz) Bazı şeylerden nefret eden, tiksinen kimse"(TS) biçiminde anlamlandırılan *düşman* sözcüğü Moğ. *tus* "karşı; ön" köküyle ilgilidir. Sözcüğün anlam alanıyla alakalı olarak Günay Karaağaç şunları yazmıştır: Mac. *el-* ~ *elö* "ön; karşı"; *ellén* "karşı, zıt; aleyhinde; rağmen", *ellenség* "düşman", *ellenál-* "karşı durmak, karşı çıkmak"; Fin. *esi-* ~ *etu-* ~ ?*vasta-* "ön; karşı ~ *etullla* "öne geçmek" ~ *vastavaite* "karşı çıkmak" ~ *vastustaa* "karşı koymak, direnmek"; Moğ. *tus* "karşı; ön" ~ *tuski* "karşı, zıt" ~ *tusla-* "karşı olmak" ~ *tus bol-* "öne çıkmak; yakınlaşmak"; Ar. *kabl* "ön; önce"; ~ *kabul* "kabul" ~ *takbil* "öpmek" ~ *istikbal* "karşılama; gelecek" ~ *mukabele* "karşı olmak, karşılık vermek, zıtlaşmak; karşılaşmak"; Yun. *ante/anti-* "ön; karşı"(Karaağaç, 2017:382)

Yukarıdaki bilgiler bir arada düşüldüğünde çoklu katmandaki düşmanlık sözcüğüne, karşı ve ön bilgisi aracılığıyla ulaşılmıştır.

saygı:

Türkçe Sözlük'te "1.Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram; 2.Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu"(TS) biçiminde tanımlanan *saygı* sözcüğü ET *sa-* "saymak" eylemiyle ilgilidir ve bu eylemin sözcük yuvası da şu şekildedir: *sa-* "saymak"; *san-* "saymak, sayılmak"; *sana-* "saymak"; *san* "sayı; sayma, itibar"; *sanış, sakış* : "sayma, sayış"; *sansız* "sayısız"; *sanlıg* "sayılı, çok sayıda; ünlü, itibarlı"; *sangar-* "saymak, kabul etmek"(Demiryakan, 155:2019).

saygı sözcüğüne saymak bilgisinden erişildiği yukarıda görülmektedir. Saymak için sayılan şeyin algılanabilir olması zorunludur. Çünkü algılanabilir olan şey her neyse bir değer olarak 'var' durumdadır. Bu 'var' olma durumu niteliksel bir ölçüte tabii olacaktır. *Beni adamdan saymadı.* cümlesi bu cümleyi kuran kişi için saygı:yokluk ilişkisiyken *Seni bana yardım edecek sandım.* cümlesinde bu sefer sanmak:değerlemek:ön kabul ilişkisi öne çıkacaktır. *Saygın iş adamı bizleri ziyarete geldi.* cümlesinde ise saygın:nitelik değerlemesi topluluklarca kabul edilmiş:önde olan ilişkisi ortaya çıkacaktır. Özetle, anlam alanının somut bir 'var' olma durumu dışında sayılmaya değer olan, önde olan ilişkisiyle kurulduğu açıktır. Bu anlam alanı Ar. *teşhîr* "gösterme, sergileme"(TS) ile aynı kökten Ar. *şuhret* "şöhret, ün"(TS) sözcüklerinde de benzer şekilde oluşmuştur. İng. *respect* "saygı" sözcüğü ise *re* "arka"+ Lat. **spek-* "bakmak"(SEDME) arkaya bakmak, izlemek, takip etmek, önem vermek vd. bağlamında maddenin girişinde değinilen 'var' olma niteliğine itibar ilişkisiyle gönderme yapmıştır.

korku:

Türkçe Sözlük'te 1.Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü; 2.Kötülük gelme ihtimali, tehlike, muhatara; 3.(ruh bilimi) Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kurumaması, solunum ve kalp atışı hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu"(TS) biçiminde anlamlandırılan *korku* sözcüğü ET *korı-* "korumak, çit yapmak, sınır yapmak" eylemiyle ilgilidir ve oldukça geniş bir sözcük yuvasına sahiptir: *korı-* "çit yapmak; (toprak parçasını) korumak, sınır yapmak"; *korıg* "kapalı, korunmalı yer, koru"; *korıgçı* "korucu"; *korıgılıg* "korulu, korusu olan; bk, korıg"; *korın-* "korunmak"; *korış-* "korumakta yardım etmek"; *kork-* "korkmak"; *korgu* (<**korkgu*) "korku"; *korkluk* "korkak"; *korkınç:korkunç* "korku; korkulu, korkunç"; *korkıt-* "korkutmak"; *korkınçig* "korkunç, korkulu, müthiş"; *korkul-* "korkulmak"; *korkun-* "korkmak"; *korgur-* (<*korgu*) "korkusuz ve endişesiz olmak, düşüncesizce hareket etmek"; *korkuş-* "birbirinden korkmak"; *korguluk* "düşüncesizlik"; *korkınçlıg* "korkmuş; korku dolu"; *korkınçsız* "korkusuz"; *korgulan-* "korkusuzca davranmak"(Demiryakan, 131-132:2019)

korku sözcüğünün anlam alanına korunmak, önlem almak, kendini savunmak için görmek-duymak bilgisinden ulaşıldığı yorumuna eylemin sözcük ailesine bakılarak karar verilebilir. ET *ködez-* (~*közed-*) "gözetmek, gözetlemek; korumak"(EDPT) ile *korı-* dal kökleri de bir arada düşünüldüğünde *korku*, herhangi bir olumsuz duruma karşı o dili konuşanların, önlem almak amacıyla giriştiği eylemler sırasında deneyim ettiği bilinmezlik duygusunun yarattığı hissiyattır. Son olarak İng. *fright* "korku" < *fight* "kavga, kendini savunma"(SEDME) ilişkisi yukarıda dile getirilen anlamlandırma aşamasının bir benzeridir.

ikirciklenme:

Türkçe Sözlük'te "1.İşkillenmek, kuşkulanmak; 2.Kararsız olmak" biçiminde anlamlandırılan *ikirciklenme* sözcüğü ET *ékki* "iki" sayısı ile ilgilidir ve bu sözcüğün sözcük yuvası da şu şekildedir: *ékki* "iki"; *ékkégü* "her ikisi"; *ékkile-* "ikilemek"; *ékkınç* "ikinci"; *ékkinti* "ikinci"; *ékkirer* "ikişer"; *ékkiz* "ikiz"; *ikirçgü* "şüphe"; *ikirçgün* "şüphe" (Demiryakan, 17:2019). Ar. *şubhe* ile aynı kökten türeyen Ar. *teşbîh* "benzetme" [Buradaki ilişki, benzetme durumunun en az 'iki' şeye gereksinim duymasındandır.] İng. *doubt* "şüphe" < *double* "çift" < Lat. *dwo* "iki"(SEDME) Örneklerdeki arada kalma, şüphe etme bilgisine iki(2) sayısından ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

ad:

Türkçe Sözlükte "1.Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam; 2.Herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu; 3.(dil bilgisi) Canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime, isim."(TS) biçiminde anlamlandırılan *ad(1)* sözcüğü ET *id-* "göndermek" ~ ET *ad/a:t* "ad, isim"~ ET *at-* "atmak"~ ET *yad* "yabancı, acayip, şaşırtıcı" dal kökleriyle ilgilidir. *id-* eyleminin sözcük yuvasında şunlar bulunur: *id-* "göndermek"; *ıdala-* "göndermek; uzaklaştırmak"; *ıdil-* "gönderilmek"; *ıdınçu* "serbest"; *ıdsa-* "göndermek istemek"; *ıduk* "Tanrı tarafından gönderilmiş, kutsal"; *ıdukluk* "kutsallık"; *ıdu* (<? *ud-/id-*) "zahmet, eziyet"(Demiryakan, 25:2019). *ad*

sözcüğünün sözcük yuvasında şu sözcükler bulunur: *at:ad* “ad”; *ata:ada-* “ad vermek; adamak”; *atan:adan-* “ad verilmek; şöhret bulmak”; *adaş:adaş* “adaş”; *adaşlık* “adaşlık”; *atık:adık-* “ad almak; ünlenmek”; *atlıg:adlıg* : “adlı”; *atsız:adsız* “adsız”; *atakımsın-* “şöhret bulmak”(Demiryakan, 13:2019). *at-* eyleminin sözcük yuvasında şu sözcükler bulunur: *at-* “atmak, fırlatmak”; *atıl-* “atılmak, fırlatılmak”; *atım* “atım, atış”; *atın-* “atılmak, kendisini atmak”; *atınçu* “atılmış, atılacak şey”; *atış* “atış, atma”; *atış-* “atışmak”; *atsa-* “atmak istemek”; *attur-* “attırmak”; *atgak* (<*at-*) “öd, safra kesesi”(Demiryakan, 13:2019).

yat:yad “yabancı; acayip, şaşırtıcı”; *yad-* “yaymak”; *yatık-* “yabancılaşmak”; *yatla-* “yabancılamak” (Demiryakan, 183:2019).

Varlık ya da kavramların karşılığı olan *ad* ile yukarıda örneklerini verdiğimiz dal köklerin ilişkisi başlangıçta karmaşık ve anlamsız görülebilir. Burada anlamlandırma -en başta- *göndermek, atmak ve yayılmak* üzerine temellendirilmiş olmalıdır. Yakından uzağa, çevresini keşfetme ihtiyacının ağır basmış olması bu temellendirmenin yegane nedeni ve sonucudur. Birey bu noktadan sonra yakın ve uzak çevresini ve bu çevredeki canlı veya cansız nesnelere adlandırmak isteyecektir. Adlandırmak, canlı veya cansız nesnelere bir gönderim alanı oluşturacağı gibi aynı zamanda da bir şeyi tüm şeylerden veya bazı şeyleri bazı şeylerden ayırt etmemizi sağlayacaktır. ET *ad-ır-* “ayrımak”; ET *ad-ın* “başka”(EDPT) vd. bahsettiğimiz ilişkinin örneklerinden sadece biridir. TT *yadırga-* “kendine yabancı gelen bir kimseye, duruma veya şeye alışmamak, ısınmamak”(TS) eylemi ise ad vererek ayırdığımız şeylerin sınıflandırılmasına yabancılamak bilgisiyyle yardım eder. Bu ilişki de insanın yayıldığı alanın doğal gönderim noktalarına uymayan bir duruma yaklaşımı olmalıdır. Günlük yaşamda bir konuşma hatası olmasına rağmen çokça duyduğumuz *Şimdi, atıyorum bu kitabı okudunuz.* cümlesindeki *atıyorum* kullanımı bir şeyi atmak, fırlatmak gibi bir anlamın aksine bir duruma -varsayım da olsa- ad verip ayırıştırma, somutlaştırma düşüncesiyle kullanılmıştır.

barış:

Türkçe Sözlük’te “1.Barışma işi; 2.Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar; 3.Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç; 4.Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam”(TS) biçimde anlamlandırılan *barış* sözcüğü ET *bar-* ve *bar* ile ilgilidir.

bar- eyleminin sözcük yuvası: *bar-* “varmak, gitmek” *barış-* “birbirine gidip gelmek; barışmak”; *barış* “varış, gidiş; barış”; *barışlıg* “varışlı, gidiş gelişli, barışık”; *barımsın-* “gitmek istemek”; *barsa-* “gitmek istemek”; *barın-* “var olmak, hayatını sürdürmek, geçinmek; sığınmak”; *bartur-*“vardırmak, götürmek”; *barıl-* “varılmak, gidilmek”; *barkın* “varıcı, gezgin”; *barıg* “giden, gidici”; *barıgsa-* “gitmek istemek”; *barıgsak* “gitmek isteyen”; *bark* “taşınabilir emlak, ev eşyası” (Demiryakan, 61:2019).

bar sözcüğünün sözcük yuvası da şu şekildedir: *bar* “var”; *barım* “varlık, zenginlik, mal mülk”; *barımlık* : “depo, ardiye, kiler”; *barımlıg* : “varlıklı, zengin”; *barlıg* “varlı, zengin”; *barça* : “bütün, hep” (Demiryakan, 62:2019)

Yukarıda anlamları ve sözcük yuvaları verilen sözcüklerle ilgili Günay Karaağaç şunları yazmıştır:

Türkçe içinde çeşitli komşu anlamlara işaret etmiş eş kaynaklı kelimelerdir ve yazılı devirler öncesinin muhtemel bir denk (syncretic) kökten türemişlerdir: ET *bar* “var, mevcut, varlık”(EDPT)~ET *bar-* “gitmek, uzaklaşmak” (EDPT). Görüldüğü gibi isim ve fiil denkliliği içindeki bu kökün fiil kullanılışı, daha Türkçenin tarihî devirlerinin başında anlam alanını değiştirmişti: *bar-* “*var olmak, olmak, bulunmak > (bir yerde) olmak > gitmek, uzaklaşmak.” Kökün ad kullanılışı *bar*, Batı şivelerinde *var* şekline dönüşmesi dışında, ses ve anlamca bu eski şekil ve anlamını olduğu gibi muhafaza ederken, eylem şekli *bar-* ve onun bazı türemişleri, Batı Türkçesinde değişik gelişmeler göstermişlerdir: ET *bar-* “gitmek; uzaklaşmak” (EDPT) > TT *var-* “ulaşmak”(TS); *barın-* “*var olmak > (bir şeyle) var olmak; geçinmek, geçimini sağlamak” > *barın-* “sığınmak”(TS); *barış-* “birlikte varmak, birlikte gitmek”(EDPT) > *barış-* “*birbirine gidip gelmek (barış görüş ol-)> iyi geçinmek, uyuşmak, barışmak”(EDPT) > *barış-* “barışmak”(Karaağaç, 2017:369-370)

Bu örnekler dışında ilişkinin daha iyi anlaşılması için İng. *peace* “barış” < “**pag-* “tutturmak, sabitlemek” kökünden (ayrıca Snkr. *pasa-* “ kordon veya bir şeyle bağlamak”; Snkr. *pajra-* “sağlamlaştırmak” Aves. *pas-* “zincirlemek” vd.) türetilmiştir. (SEDME) Verilen örnekler çerçevesinde anlaşılıyor ki *barış* sözcüğünün günümüzdeki anlam alanına bir yerde ya da durumda var olmak, o yerde ya da alanda tutunmak ve her ne yapıyorsa sürerliliğini sağlamak bilgisinden ulaşılmıştır.

savaş:

1.(askerlik) Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal; 2.Uğraşma, kavga, mücadele; 3.Bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele” (TS) biçiminde anlamlandırılan *savaş* sözcüğü ET *toki-* “vurmak, çakmak; dokumak” ~ ET *çok-* “gagalamak; saldırmak, hücum etmek” ~ ET *sok-* “vurmak, ezmek dal kökleriyle ilgilidir. [*ET *sok-ış-* > *sog-ış-* “savaşmak” (EDPT) veya *sogış* “savaş” (EDPT) > TT *savaş*] Örneklerden anlaşılıyor ki çoklu katmandaki savaş sözcüğüne vurmak, çakmak, sokmak (yaralamak?) bilgisinden ulaşılmıştır.

utan-:

Türkçe Sözlük’te “1.Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak; 2.Sıkılmak; 3.Çekinmek”(TS) biçiminde anlamlandırılan *utan-* eylemi ET *abi-* “örtmek” eylem köküyle ilgilidir.

ET *abi-* ‘örtmek’ ~ *abın-* ‘örtünmek’ ~ *abit-* ‘örtmek’ ~ **abit* > *uvit* > *ut* ‘ar, utanma duygusu; avret yeri’ ~ *ubit-a-n-* > *uvtan-* > *utan-* “utanmak” // Ar. *hicab* “perde, örtü; utanma duygusu” ~ *mahcub* “utanmış, utangaç”(Karaağaç, 2017:24) İng. *shame* “utanmak” < **skem-*, **kem-* “örtmek”(SEDME).

Örneklere bakıldığında *utan-* eyleminin çoklu katmana ulaşmadan önce örtme, örtünme, gizleme gibi somut süreçlerin karşılığı olduğu görülmektedir.

bil-:

Türkçe Sözlük’te “1.Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak; 2.Bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak; 3.Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek; 4.Tanımak, hatırlamak; 5.Sanmak, varsaymak, farz etmek; 6.Sorumlu tutmak; 7.İnanmak; 8.İşine gelmek, uygun bulmak; 9.-a/-e ekli fiillerle yeterlik bildiren birleşik fiiller oluşturur; 10.Saymak”(TS) biçiminde anlamlandırılan *bil-* eylemi, **bel* “işaret”/ **bel-* “işaretlemek” veya **bil* “işaret”/ **bil-* “işaretlemek” sözcükleriyle ilgilidir(Öztekten, 2017:163-169). *bil-* eyleminin anlam alanı; iz, işaret bilgisine dayanmaktadır.

uğur:

Türkçe Sözlük’te 1.Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı; 2.Bu nitelikte olduğuna inanılan şey; 3.İyi nitelik, meymenet, kadem; 4.Talih, şans”(TS) *uğur* sözcüğü ET *ugur* “yol” ~ ET *çığır* “yol” ~ ET *tıkır* “yol” dal sözcükleriyle ilişkilidir. *çığır* ve *tıkır* sözcüklerinin yansıma köklerden türediği düşünülürse *ugur* sözcüğünün de bir yansıma kökten türemiş olabileceği varsayılabilir. Bu da ilişkinin yol ve ses bağıntısıyla kurulduğu bilgisine ulaşmamızı söz konusu varsayım üzerinden sağlayacaktır. Yine bu maddede ses veya seslenme üzerinde özellikle durulmasının nedeni olağanüstü bir varlıktan beklenen şeylerin *dil* “konuşma organı” > *dilemek* “ istemek, arzulamak” ilişkisiyle istenmesidir. Bu istenç ile birlikte oluşan durumun tamamıyla yol ile ilişkilendirilmesi en başta ET *id-* “göndermek” > *id-uk* “tanrı tarafından gönderilmiş, kutsal”(EDPT); Ar. *kıdem* “rütbe, aşama”(TS) > *kadem* “1.(eski kullanım)ayak, 2.uğur”(TS) ilişkisiyle açıklanabilir. ET.deki göndermek anlamı ile Ar.daki eski anlamıyla ‘ayak’ olan sözcük akıllara Ar. *mezār* < Ar. *ziyaret* (yeri) “türbe vb.” ilişkisini kuşkusuz getirecektir.

dalaş-, didiş-

Türkçe Sözlük'te "1.Köpekler boğuşup birbirini ısırarak; 2.(mecaz) Ağız kavgası etmek" biçiminde anlamlandırılan *dalaş-* eylemi ile "1.El veya sözle birbirini hırpalamak; 2. (mecaz) Geçimini sağlamak amacıyla güç şartlarda çalışmak, uğraşmak"(TS) biçiminde anlamlandırılan *didiş-* eylemi diş ve ısırarak ilişkisiyle kurulmuştur: ET *tiş-le-* "dişlemek" ~ ET *tala-* "yağmalamak, zarar vermek; köpek ısırması" ~ *tit-* "diş veya pençeyle parçalamak" (EDPT) Yine benzer şekilde Ar. *naqş* "gaga" > Ar. *munākaşa* "tartışma"; Lat. **kes-* "kesmek" > *quash* " paramparça etmek, bastırmak" *dis+guash* > İng. *discussion* anlaşmazlık, tartışma" yukarıdaki anlam ilişkisiyle paraleldir. *dalaş-* ve *didiş-* eylemlerine savaş sözcüğündeki gibi kesici alet somut verisine benzer bir şekilde diş ve ısırarak ilişkisiyle ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Demiryakan, D. (2019). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish'in sözcük yuvaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., İstanbul.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçe üzerine yazılar*. Ankara: Akçağ.
- Öztekten, Ö. (2017). *Dillerde 'işaret' ~ 'bilmek' ~ 'yeterli, muktedir olmak' kavramlarının anlam ilişkisi ve Türk dilindeki izleri*. XII. Büyük Türk Dili Kurultayı (pp.163-169). Bükreş, Romania.
- Partridge, E. (2006). *A short etymological dictionary of modern English*. London and New York: Routledge.
- Türkçe sözlük* (2015). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kısaltmalar:

- Ar.: Arapça
Aves.: Avesta
Bkn.: Bakınız
Eİng: Eski(Old) İngilizce
EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish
ET: Eski Türkçe
Fa.: Farsça
Fin.: Fince
Fr.: Fransızca
İng.: İngilizce
Lat.: Latince
Mac.: Macarca
SEDME: A Short Etymological Dictionary of Modern English
Snkr.: Sanskritçe
TS: Türkçe Sözlük [*Türkçe Sözlük* (2015), Türk Dil Kurumu, Ankara]
TT: Türkiye Türkçesi
Yun.: Yunanca